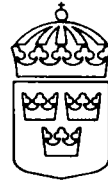

Försvarsutskottets betänkande

1985/86:9

om vissa personalfrågor för det militära försvaret –
med frågan om värnpliktigas fria resor
(prop. 1985/86:100 bil. 6 och skr. 1985/86:156)

FöU
1985/86:9

I betänkandet behandlas vissa frågor som regeringen – efter föredragning av försvarsministern, statsrådet Roine Carlsson – har tagit upp i proposition 1985/86:100 bilaga 6, i det följande kallad budgetpropositionen. Sålunda behandlas frågor (s. 37–45) angående försvarsmaktens anställda personal, inkl. pilotfrågan om vilken regeringen har lämnat en särskild redovisning i en skrivelse till riksdagen (skr. 1985/86:156). Vidare behandlas frågan om värnpliktigas fria resor (s. 49–50). I betänkandet behandlas också sju motionsyrkanden rörande den anställda personalen eller de värnpliktiga. Ett av dessa gäller reglerna för näringsbidrag enligt familjebidragslagen.

Sammanfattning

I pilotfrågan redovisar betänkandet utvecklingen till mitten av april 1986. Utskottet ser med tillfredsställelse att regeringen avser upphäva den begränsning av pilotrekryteringen från flygvapnet som vissa flygbolag har ålagts såvitt gäller år 1987. Enligt utskottets mening måste regeringen noga följa den fortsatta utvecklingen, i första hand från säkerhetspolitisk synpunkt.

Beträffande försvarsmaktens behov av befäl delar utskottet försvarsministerns uppfattning att marinens befälsbehov bör prövas i samband med försvarsbeslutet 1987. I en reservation (m) hävdas att statsmakterna redan nu bör bifalla ett förslag av chefen för marinen och överbefälhavaren om en ökning av marinens personalram för militär personal successivt fram till budgetåret 1991/92 med 125 personår.

Frågor rörande försvarsmaktens anställda personal har kommit alltmer i centrum. Problemen gäller såväl personalavgångar som otillräcklig rekrytering. Försvarsministerns redovisning och i frågavarande motioner visar enligt utskottets mening att det finns en betydande enighet om personalfrågornas stora vikt och om behovet av åtgärder på både kort och lång sikt. Utskottet förutsätter att denna syn kommer att präglade både försvarsmyndigheternas förberedelser och regeringens förslag till nytt långsiktigt försvarsbeslut nästa år. Utskottet föreslår ett tillkännagivande av riksdagen om detta.

Utskottet avstyrker att riksdagen uttalar sig om samlevnadsundervisning i officersutbildningen (reservation fp).

Beträffande värnpliktigas fria resor tillstyrker utskottet en övergång till lokal anpassning av resorna och till lokalt kostnadsansvar. Efter en redovisning av avsedda resemöjligheter för värnpliktiga som grundutbildas i Umeå

och på Gotland förklarar utskottet att det inte har något att invända.

Ett motionsförslag (c) om ändrade regler för näringsbidrag enligt familjebidragslagen får ett positivt bemötande av utskottet liksom det tidigare har fått av överbefälhavaren och försvarsministern. Ett lagförslag i ämnet från regeringen kan väntas under nästa riksmöte.

1 Försvarsmaktens anställda personal

Regeringen har i proposition 1985/86:100 bilaga 6 (s. 41–42 och s. 54) föreslagit riksdagen att godkänna vad föredragande statsrådet har förordat om försvarsmaktens reservstater (moment 5).

Regeringen har i budgetpropositionen också (s. 37–45 och s. 54) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om den anställda personalen.

I skrivelse 1985/86:156 har regeringen berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet i skrivelsen har anfört om åtgärder för att säkerställa behovet av civila och militära piloter.

Föredragande statsrådet

Pilotfrågan (budgetpropositionen s. 37–40)

Enligt försvarsministern har flygbolagen inom den civila luftfarten hittills rättat sig efter de begränsningar i rekryteringen av militära piloter som regeringen efter överläggningar med flygbolagen tidigare har förordat (prop. 1984/85:100 bil. 6, skr. 1984/85:148, FöU 9, rskr. 258). Avgångarna till andra verksamheter är emellertid stora.

Försvarsministern berör vidare bl. a.

- regeringens föreskrifter om en särskild krigsplaceringspremie till flygförare i flygvapnet som stannar kvar i försvarsmakten till minst 38 års ålder
- pågående arbete med att främja samordningen av utbildningen av piloter för den civila luftfartens behov i Sverige, Norge och Danmark
- förslag av den s. k. flygförmånsutredningen i juni 1985
- förhandlingarna mellan statens arbetsgivarverk och berörda personalorganisationer om löne- och andra anställningsvillkor för flygförare m. fl. inom försvarsmakten
- andra orsaker än anställningsförmåner som har betydelse när det gäller att få försvarets piloter att stanna kvar i sin anställning
- frågor i samband med s. k. delat bruk mellan flygvapnet och flygbolagen
- utökningen av antalet elever vid den statliga civila trafikflygarhögskolan (TFHS)
- nya överläggningar med de större flygbolagen om en rekryteringsbegränsning under år 1987
- planerad ökning av utbildningen till stridspiloter budgetåret 1986/87.

Försvarsministern anser att det är av yttersta vikt att problemen med flygförare för såväl flygvapnets som flygbolagens behov snabbt får en långsiktig lösning. Beträffande helikopterförare konstaterar han att det råder brist i arméns fredsorganisation. Bristen finner han allvarlig när det

gäller tillgången på helikopterflyglärare. För att behålla erfaren personal och kunna öka utbildningen av nya helikopterförare har chefen för armén beslutat att åldersgränsen skall höjas till 55 år. De särskilda löneåtgärderna för flygförarna liksom flygförmånsutredningens förslag omfattar också helikopterpiloter inom försvarsmakten.

Enligt *regeringens skrivelse 1985/86:156* måste tillgången på såväl civila som militära piloter öka snabbt. För att de militära piloterna skall förmås stanna kvar i försvaret bedömer föredragande statsrådet att deras anställningsförmåner behöver förbättras. När flygvapnets piloter uppnår åldern 38–43 år och inte längre kan vara krigsplacerade som stridspiloter måste de kunna placeras i andra flygande befattningar. Även andra åtgärder av personalpolitisk karaktär har stor betydelse i sammanhanget, uttalar försvarsministern.

Den viktigaste åtgärden är enligt försvarsministern att snabbt öka den totala tillgången på piloter. Flygbolagen har hittills inte kunnat ställa upp med instruktörer som hjälp vid utbildningen av civila piloter i den takt som planerats. En arbetsgrupp inom regeringskansliet ser över organisationen och huvudmannaskapet för trafikflygarhögskolan. Försvarsministern anser nödvändigt att flygbolagen mer aktivt bidrar till utbildningen av piloter. Det kan dessutom enligt hans mening bli nödvändigt att bedriva civil pilotutbildning i andra former än för närvarande.

Danmark och Norge har motsvarande problem med avgångar av militära piloter. Landshövdingen Eric Krönmark har efter utredning föreslagit en samordnad dansk-norsk-svensk utbildning av civila piloter. Förslaget övervägs i Danmark och Norge.

I regeringens skrivelse avslutar försvarsministern med att påpeka att förmånsfrågorna utgör en väsentlig del av en totallösning på problemet med avgångarna av flygförare från försvarsmakten. När skrivelsen beslutades den 20 mars 1986 pågick förhandlingarna om löne- och andra anställningsvillkor.

Försvarsmaktens behov av befäl (budgetpropositionen s. 40–42)

Föredragande statsrådet berör bl. a.

- föreslagna personalökningar för marinen och flygvapnet, som han anser bör prövas i samband med försvarsbeslutet 1987
- betydelsen av att så långt möjligt all militär personal är krigsplacerad vid krigsförband
- befälsbehovsutredningens uppfattning att antalet yrkesofficerare i fred principiellt sett måste bestämmas utifrån behovet i krig.

Försvarsministern uttalar att förtidsavgångarna bland vissa kategorier av yrkesofficerare för närvarande är besvärande. Han anser angeläget att de förtidsavgångna yrkesofficerarna kan komma krigsorganisationen till godo i så stor utsträckning som möjligt. Ett sätt att i viss mån vidmakthålla deras krigsanvändbarhet är en anställning på reservstat. För att i ökad utsträckning möjliggöra detta förordar han bl. a.

- att antalet reservstatstjänster utökas till att omfatta 200 tjänster på nivå 4 (bataljons-, fartygs- och flygdivisionschefer) och högre

- att det tillkommer ca 430 reservstatstjänster för officerare i nivå 5 (kompanichefer m. fl.)
- att tjänstgöringsskyldigheten för en anställd på reservstat minskas från 90 till 75 dagar per treårsperiod
- att en tredje – frivillig – tjänstgöringsperiod om 60 dagar t. o. m. 55 års ålder införs för vissa särskilt lämpade reservofficerare i nivå 5.

Högre stabsutbildning vid militärhögskolan och högre intendentutbildning m. m. (budgetpropositionen s. 42–44)

Försvarsministern anser det angeläget att den kvalificerade militära personalen i åldersläget upp till 44 år kan utnyttjas i den direkta förbandsproduktionen. Han uppger bl. a. att överbefälhavaren avser att under budgetåret 1987/88 genomföra en översyn av vissa frågor i befälsordningen.

Personalutveckling och personalrörlighet (budgetpropositionen s. 44)

Försvarsministern redovisar bl. a. vissa förslag och uppdrag i fråga om personal inom försvarsdepartementets verksamhetsområde. Han uttalar att vissa åtgärder som sannolikt kan behöva vidtas för att underlätta personalrörlighet rör det rent kollektivavtalsreglerade området. Enligt hans mening ligger därför ett ansvar på arbetsmarknadens parter om förbättringar, inom det totala utrymmet, skall bli möjliga redan som ett resultat av 1986 års avtalsrörelse.

Personalförsörjningssituationen (budgetpropositionen s. 45)

Utöver pilotfrågan har försvarsmakten för närvarande besvärande problem med förtidsavgångar bland vissa kategorier militära och civila tjänstemän. Avgångarna är särskilt påtagliga bland i huvudsak tre kategorier: yrkesofficersaspiranter och nytutexaminerade yrkesofficerare, officerare i teknisk tjänst samt officerare med högre stabsutbildning. Bland den civilanställda personalen är det särskilt svårt att rekrytera – och inte minst att behålla – främst högskole- och gymnasieingenjörer, systemerare/programmerare, ekonomer samt läkare.

Att personal inom nu nämnda kategorier kan behållas inom försvarsmakten har enligt föredragande statsrådets mening avgörande betydelse för att vidmakthålla och utveckla krigsorganisationen. En ökad rekrytering blir sannolikt nödvändig för att kompensera för den förtidsavgångna personalen. Försvarsministern bedömer att det finns ett betydande samband mellan å ena sidan löne- och anställningsvillkoren och å andra sidan förmågan att rekrytera och behålla vissa yrkeskategorier. Han nämner särskilt lönepolitiken som ett av medlen för att bemästra personalförsörjningsproblemen.

1985/86:Fö202 av Lennart Blom m. fl. (m) vari yrkas (yrkande 7) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs under avsnittet Personalproblem.

1985/86:Fö307 av Margareta Winberg m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om att försvarsanställda inte skall behöva göra ekonomiska förluster till följd av personalpolitiska åtgärder.

1985/86:Fö316 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) vari – med hänvisning till motion 1985/86:A604 – yrkas att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad som anförs i motionen om samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen.

1985/86:Fö319 av Kerstin Ekman m. fl. (fp) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen redovisar ett program för hur personalfrågorna skall lösas inom försvarsmakten.

Utskottet

Pilotfrågan

Riksdagen har av regeringen beretts tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om pilotfrågan dels i budgetpropositionen, dels i skrivelsen 1985/86:156. Vad försvarsministern har anfört är kortfattat redovisat i det föregående. Något motionsyrkande i pilotfrågan finns inte.

Statssekreteraren i försvarsdepartementet har den 17 april 1986 inför utskottet redovisat den senaste utvecklingen i pilotfrågan. Han anmälde därvid att regeringen avsåg att inom kort häva den begränsning av rekryteringen av flygvapenpiloter som vissa flygbolag har ålagts för år 1987. Vad han i övrigt uttalade finns sammanfattat i en promemoria, som inkom till utskottet den 21 april 1986. Promemorian bifogas detta betänkande som bilaga.

Den 15 april 1986 slöt statens arbetsgivarverk ett avtal med Centralorganisationen SACO/SR. Statsanställdas förbund (SF) och TCO:s statstjänstemannasektion (TCO-S) om vissa löne- och andra anställningsvillkor för flygtjänstgörande personal inom försvarsmakten. Delar av avtalet framgår av nämnda promemoria (bilaga). I övrigt innebär avtalet i huvudsak bl. a.

- en höjning av utgående flygtillägg med ca 150–2 000 kr. för månad
- att en ny särskild flygförarpremie om 2 000–6 000 kr. för månad betalas till flygförare som åtar sig att under tio år stanna kvar i tjänstgöring som flygförare och som fullgör detta åtagande (med viss betalningsskyldighet för den som bryter åtagandet och övergår till civil flygtjänst)
- att en flygförare fr. o. m. år 1991 under vissa förutsättningar får frivilligt avgå med tjänstepension vid uppnådda 55 levnadsår.

För exempelvis en divisionschef i flygvapnet medför en tillämpning av det nya avtalet att lön, flygtillägg och särskild flygförarpremie sammantaget uppgår till mellan ca 19 000 och ca 22 000 kr. för månad. Härtill kommer den

särskilda krigsplaceringspremie som regeringen tidigare har beslutat om och som under vissa förutsättningar utgår till flygförare i flygvapnet som stannar kvar i försvarsmakten till minst 38 års ålder (prop. 1985/86:100 bil. 6 s. 38).

Liksom vid behandlingen av pilotfrågan under det föregående riksmötet (FöU 1984/85:9 s. 35–38) ser *utskottet* allvarligt på de omfattande avgångarna bland militära flygförare. Regeringen har bearbetat olika delar av pilotfrågan och det börjar nu utkristalliseras vägar som kan leda till en lösning av problemen för både flygvapnet och den civila luftfarten.

Utskottet delar regeringens uppfattning att innehållet i avtalet den 15 april 1986 talar för att rekryteringsbegränsningen för flygbolagen upphävs såvitt gäller år 1987. Begränsningen har på sina håll uppfattats som ett "yrkesförbud". Utskottet ser med tillfredsställelse att den nu kan hävas. Regeringen måste självfallet nogta följa utvecklingen, i första hand från säkerhetspolitisk synpunkt. Tillgången på flygvapenpiloter måste säkerställas.

I skrivelse 1985/86:156 (s. 3) uttalar försvarsministern att det kan bli nödvändigt för staten att medverka i den civila pilotutbildningen också i andra former än för närvarande. Med anledning härav och vad utskottet därefter har inhämtat anser utskottet att fjärde huvudtitelns förslagsanslag D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet (prop. 1985/86:100 bil. 6, FöU 8, rskr. 182) under budgetåret 1986/87 vid behov bör få utnyttjas även för annan civil pilotutbildning än sådan som bedrivs vid trafikflygarhögskolan i Ljungbyhed. Som försvarsministern uttalar är det nödvändigt att flygbolagen aktivt bidrar till utbildningen av trafikpiloter. Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Utskottet har i övrigt inte något att anföra med anledning av vad försvarsministern har anfört om pilotfrågan.

Övriga frågor om den anställda personalen

Utskottet har inte något att invända mot vad försvarsministern har uttalat om försvarsmaktens reservstater. Riksdagen bör godkänna vad han har förordat om dessa.

Beträffande försvarsmaktens behov av befäl tar försvarsministern bl. a. ställning till förslag av chefen för marinen och överbefälhavaren om en ökning av marinens personalram för militär personal successivt fram till budgetåret 1991/92 med 125 personår. Enligt försvarsministern medför ett genomförande av förslaget beredskapshöjande effekt först på lång sikt. Vid bedömningen av det totala personalbehovet måste enligt hans mening beaktas förslagen (Ds Fö 1985:3) från befälsbehovsutredningen om utnyttjandet av befäl i krigsorganisationen. Vidare måste bl. a. fastläggas en långsiktig inriktning av ubåtsskyddet. Han anser därför att frågan – liksom förslag av chefen för flygvapnet om en ökning av antalet yrkesofficerare i flygvapnet – bör behandlas i samband med försvarsbeslutet 1987.

Enligt motion Fö202 (m) kan den föreslagna ökningen av marinens personalram ske inom gällande ekonomiska ramar. En personalökning betecknas som "en nödvändig förutsättning för att uppnå bättre arbetsförhållanden, hemresemöjligheter och sociala förhållanden för den nu hårt

ansträngda och mycket lojala personalen”.

FöU 1985/86:9

Utskottet anser att övervägande skäl talar för att marinens personalbehov prövas i samband med försvarsbeslutet 1987 och därmed tillsammans med övriga frågor om personal och personalbehov. Det är önskvärt att riksdagen får en samlad redovisning av de långsiktiga behoven. Fler av förslagen från befälsbehovsutredningen kan då komma in i bilden.

Angående personalutveckling, personalrörlighet och personalförsörjning redovisar försvarsministern bl. a. att det finns problem med förtidsavgångar och rekrytering. Förutom satsningar inom ramen för lönepolitiken anser han att ett stort antal andra åtgärder måste vidtas på kort sikt för att personalförsörjningsproblemen skall kunna bemästras. Problemen och behovet av åtgärder tas upp i motionerna 1985/86:Fö202 (m), Fö307 (s) och Fö319 (fp).

Enligt motion Fö202 (m) är försvarsmaktens största akuta problem för närvarande de alltför stora avgångarna av kvalificerad personal och därmed personalbrist i vissa nyckelbefattningar. I motionen angavs en rad orsaker till oönskade personalavgångar. Vidare behandlas åtgärder inom kollektivavtalsområdet, fredsorganisationsförändringar, den dagliga verksamheten, karriärstimulerande och rörlighetsstödjande åtgärder samt åtgärder för att motverka flyttningsproblem. Bl. a. förordas en undersökning av möjligheterna att föra över en del av befogenheterna hos statens arbetsgivarverk till försvarsgrenscheferna. På samma sätt bör enligt motionen de direkt berörda personalorganisationerna ges större frihet i förhållande till sina centrala organisationer. Beträffande framtida planering av fredsorganisationsförändringar anser motionärerna att hänsyn måste tas till riskerna för att personalproblem motverkar de positiva effekter som kan vinnas. I fråga om värnpliktsutbildningen uttalas att ”en utarmning av resurserna i sådan grad att vardagsverksamheten blir lidande får allvarliga följder även på det personalpolitiska planet”.

Motion Fö307 (s) gäller påstådda felaktigheter i den statliga personalpolitiken. Som en sådan felaktighet betecknas den avtalsbundna regeln om ersättning under ett år för dubbelt boende. Reglerna om dubbel bosättning bör enligt motionärerna tillämpas mer generöst, både för statsnyttans skull och för att ”bespara en liten grupp statsanställda mycket personligt lidande”.

I motion Fö319 (fp) föreslås att regeringen skall anmodas att redovisa ett program för hur personalfrågorna skall lösas inom försvarsmakten. Motionärerna lyfter fram en rad tänkbara åtgärder för att skapa en gynnsammare utveckling. Bl. a. nämns ett ökat arbetsgivaransvar för försvarsgrenscheferna. Vidare pekats på åtgärder som de anser bör genomlysas för att kunna ingå i de förslag till ändringar som kan komma i fråga. Bl. a. diskuteras förmånerna under och efter utbildningen vid officershögskolorna. Enligt motionärerna bör frågan om en sänkt pensionsålder för yrkesofficerare uppmärksammas särskilt.

Utskottet påminner om att regeringen i en proposition om den statliga personalpolitiken (prop. 1984/85:219, AU 1985/86:6, rskr. 48) har förordat en ändrad roll för statens arbetsgivarverk (SAV) och vissa organisatoriska effekter av denna ändrade roll. Civilministern anförde bl. a. att arbetsgivarverkets kontakter med olika delsektorer inom det statligt löne reglerade

området behöver fördjupas och att som en följd av detta den nuvarande förhandlingsdelegationen bör ersättas av nya, "branschknutna" förhandlingsdelegationer under SAV:s styrelse. Arbetsgivarverkets organisation har nu ändrats så att en särskild enhet (Sektor Försvar) inrättats för myndigheterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde. En försvarsdelegation med representanter för ett antal myndigheter inom departementets område har skapats. Detta bör enligt försvarsutskottets mening bidra till att de försvarsspecifika frågorna inom det kollektivavtalsreglerade området uppmärksammas på ett bättre sätt än tidigare.

Utskottet konstaterar att frågor rörande försvarsmaktens anställda personal under de senaste åren har kommit alltmer i centrum. Tidigare planering kan ha bidragit till personalproblemen. I dagens läge – med stark efterfrågan på välutbildad personal i samhället – gäller svårigheterna både förtida personalavgångar och otillräcklig rekrytering.

Personalen är försvarsmaktens viktigaste resurs. Behovet av anställd personal för olika slag av verksamhet i fred och krig liksom en rad frågor kring rekrytering, bibehållande och utnyttjande av sådan personal måste enligt utskottets bedömning tas upp till ingående behandling i samband med 1987 års försvarsbeslut. Underlag finns eller tillförs från flera håll. Bl. a. har utredningen om personal- och ekonomiadministrationen inom försvaret i sitt betänkande (Ds Fö 1985:6) Personaladministration m. m. inom försvaret lämnat förslag av betydelse på detta område. 1984 års försvarskommitté har (Ds Fö 1986:1 s. 22) noterat de allvarliga problemen med förtidsavgångar och tjänstledigheter. Överbefälhavaren har av regeringen ålagts att i det fortsatta arbetet inför 1987 års försvarsbeslut särskilt uppmärksamma de personalpolitiska och personaladministrativa konsekvenserna av planeringen.

Försvarsministerns redovisning och ifrågavarande motioner visar att det finns en betydande enighet om personalfrågornas stora vikt och om behovet av åtgärder på både kort och lång sikt. Utskottet förutsätter att denna syn kommer att prägla både försvarsmyndigheternas olika förberedelser och regeringens kommande förslag om försvarsmaktens utveckling under perioden 1987/88–1991/92. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Utskottet förutsätter att försvarsmaktens personalplanering bedrivs med stor omsorg och på sådant sätt att den enskilde så långt möjligt kan förutse sin fortsatta verksamhet. Riksdagen bör lämna utan erinran vad försvarsministern har anfört om den anställda personalen.

I detta sammanhang behandlar utskottet motion 1985/86:Fö316 (fp) om samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen. Enligt motionärerna är det "viktigt att ta till vara de tillfällen som erbjuds att uppmuntra samtal om och ifrågasättande av traditionella könsrollsmönster för män, särskilt under perioder – som under värnpliktstiden – när de sprids i stor omfattning". Ett första steg i denna riktning vore enligt motionärerna att föra in samlevnadsundervisning och könsrollsfrågor i befälsutbildningen.

Utskottet förutsätter att motionen gäller utbildningen till yrkesofficer. Det överordnade syftet med sådan utbildning är att ge vederbörande man eller kvinna kompetens att fullgöra uppgifter som chef, fackman och utbildare i såväl krigs- som fredsorganisationen (prop. 1977/78:24, FöU 10, rskr. 179).

Eftersom det är viktigt att utveckla en blivande chefs och utbildares förmåga att samtala med underlydande om förhållanden även utom tjänsten är inslag om människors samlevnad motiverade under utbildningen. Överbefälhavaren har i skilda sammanhang och till utskottet framfört att könsrollsfrågor och därmed sammanhängande attityder och värderingar kommer att beaktas och ingå i ledarskapsutbildningen. Motionens syfte blir därigenom tillgodosett. Något uttalande av riksdagen i denna fråga är inte påkallat.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *försvarsmaktens reservstater*
att riksdagen godkänner vad föredragande statsrådet har förordat i proposition 1985/86:100,
2. beträffande *pilotfrågan*
  - a) att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1985/86:100,
  - b) att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i skrivelse 1985/86:156,
  - c) att riksdagen med anledning av skrivelse 1985/86:156 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anført om utnyttjande under budgetåret 1986/87 av medel under förslagsanslaget Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet och om flygbolagens bidrag till utbildningen av trafikpiloter,
3. beträffande *övrige frågor om den anställda personalen*
  - a) att riksdagen avslår motion 1985/86:Fö202, yrkande 7 i denna del, om marinens personalram,
  - b) att riksdagen med anledning av proposition 1985/86:100 samt motionerna 1985/86:Fö202, yrkande 7 i denna del, 1985/86:Fö307 och 1985/86:Fö319 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anført om personalfrågornas betydelse i nästkommande långsiktiga försvarsbeslut,
  - c) att riksdagen i övrigt lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1985/86:100,
  - d) att riksdagen avslår motion 1985/86:Fö316 om samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen.

2 Värnpliktigas fria resor

Regeringen har i proposition 1985/86:100 bilaga 6 (s. 49–50 och del av moment 4 på s. 54) såvitt nu är i fråga föreslagit riksdagen att godkänna vad föredragande statsrådet har förordat beträffande värnpliktigas fria resor.

Föredragande statsrådet

Försvarsministern redogör översiktligt för de värnpliktigas nuvarande reseförmåner (s. 49): Han erinrar bl. a. om de värnpliktigas rätt till en fri resa i

veckan under grundutbildningen. Värnpliktiga som har mer än 80 mil hem, som tjänstgör på Gotland eller som måste anslå mer än tio timmar för en resa med tåg får utnyttja reguljärt flyg för två hemresor i månaden, om myndigheten inte genom t. ex. charteröverenskommelse eller genom utnyttjande av egna resurser kan anvisa annat färdmedel.

Försvarsministern anmäler att försvarets rationaliseringsinstitut (FRI) på överbefälhavarens uppdrag har föreslagit vissa åtgärder som reducerar kostnaderna för värnpliktsresor. Uppdraget till FRI lämnades, uppger försvarsministern, mot bakgrund av att dessa kostnader från budgetåret 1980/81 till budgetåret 1983/84 har ökat från ca 193 milj. kr. till ca 319 milj. kr. eller med totalt ca 126 milj. kr.

FRI:s förslag innebär bl. a.

- övergång till lokalt kostnadsansvar för värnpliktigas resor
- ökat utnyttjande av anvisade färdmedel i form av flyg, tåg och båt
- beträffande resor på korta och medellånga avstånd övergång från tåg till buss
- beträffande resor på medellånga och längre avstånd övergång från flyg till tåg
- utnyttjande av huvudsakligen båt till och från Gotland och av tåg mellan Stockholm och Umeå
- utnyttjande av flyg varje vecka för värnpliktsresor mellan Kiruna och Mellansverige.

FRI beräknar att ett genomförande av dess förslag skulle med föra en årlig besparing om 42 milj. kr. för budgetåret 1985/86 och om 67 milj. kr. för varje budgetår därefter.

Försvarsministern förklarar sig dela överbefälhavarens oro över kostnadsutvecklingen för värnpliktsresor och sympatisera med hans strävanden att nedbringa dessa kostnader. Denna strävan får emellertid enligt försvarsministern inte gå ut över de värnpliktigas rätt att komma hem under tjänstefria veckoslut. Mot bakgrund av den allmänna ekonomiska situationen för försvarsmakten anser han dock att värnpliktsresorna bör kunna rationaliseras och förbilligas även om bekvämligheten för de värnpliktiga i vissa fall kan komma att minska något. I anslutning härtill anför han bl. a. följande:

Sådana förändringar bör dock genomföras i samverkan med de värnpliktigas representanter i resp. förbandsnämnd och så långt som möjligt anpassas till de förhållanden som råder på förbandsorten varvid också möjligheterna att variera utbildningens veckoanpassning bör uppmärksammas. Jag avser föreslå regeringen att genom ändring i värnpliktsförmånsförordningen skapa ytterligare möjlighet att lokalt anpassa resandet. De nuvarande bestämmelserna om när ledighetsresorna får företas med reguljärt flyg bör därvid ersättas med mera generella föreskrifter som ger ett ökat utrymme för lokala initiativ. Med en långsiktig planering av resandet och utbildningsverksamheten bör enligt min mening därvid kunna uppnås att såväl strävan efter billigare transportlösningar som de värnpliktigas behov av rimlig bekvämlighet och snabbhet i resandet kan tillgodoses. Den föreslagna övergången till lokalt kostnadsansvar för värnpliktsresorna skapar enligt min mening goda förutsättningar för detta. Strävan bör vidare vara att genomföra de förändringar som kan bli aktuella vid tidpunkter när förbanden har få ineliggande värnpliktiga.

Enligt försvarsministern ankommer det på berörda myndigheter att fatta beslut med anledning av FRI:s förslag. Dessa bör därvid enligt hans mening åläggas att beakta vad han har anfört i propositionen.

Försvarsministern berör också de värnpliktigas möjligheter att med stöd av avtal som har träffats med lokaltrafikföretagen utnyttja dessa företags trafiklinjer utan kostnad för den enskilde. Kostnaden för denna förmån har under senare tid ökat med ca 75 % och uppgår, anför försvarsministern, till 46 milj. kr. för innevarande budgetår. Av försvarsministerns anförande framgår att denna förmån delvis har utgått utöver vad som anges i värnpliktsförmånsförordningen. Med hänsyn till de begränsade medel som kan avsättas till värnpliktsförmåner måste enligt försvarsministern allvarligt övervägas om så omfattande belopp även fortsättningsvis skall avdelas för detta speciella ändamål.

Motioner

1985/86:Fö309 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbättringar av de värnpliktigas ekonomiska förmåner, resor m. m. i enlighet med vad som föreslås i motionen (delvis).

1985/86:Fö310 av Margareta Hemmingsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande de värnpliktigas fria resor.

Utskottet

Utskottet anser liksom försvarsministern att kostnadsutvecklingen måste hållas under uppsikt även såvitt gäller värnpliktsresor. Den avsedda övergången till lokal anpassning av resorna och till lokalt kostnadsansvar tillstyrks. Samtidigt är det viktigt att slå fast att tjänstgörande värnpliktiga skall kunna komma hem under tjänstefria veckoslut.

I den nu aktuella delen av motion Fö309 förordar vänsterpartiet kommunisterna ett system med rätt för tjänstgörande värnpliktiga till ett obegränsat antal resor på alla privata, statliga och kommunala kommunikationsmedel. Ett sådant system kan utskottet av kostnadsskäl inte tillstyrka.

Enligt motion Fö310 (s) skulle en förändring av tjänstgörande värnpliktigas resemöjligheter allvarligt försämra motivationen hos värnpliktiga i de fjärrkryterade förbanden. Med anledning av kritik som har framförts mot förslaget och frågor kring de ekonomiska kalkylerna anser motionären det vara angeläget att man noga följer utvecklingen.

När utskottet under våren 1986 inhämtat uppgifter om det aktuella läget beträffande värnpliktsresor har intresset i första hand kommit att knytas till förhållandena för värnpliktiga som grundutbildas i Umeå och på Gotland.

Beträffande Umeå har inhämtats att ett nytt avtal med Linjeflyg AB medger kostnadseffektiva värnpliktsresor med flyg till Mellansverige. Sådan hemresa beräknas kunna erbjudas den värnpliktige i sådan utsträckning att han liksom för närvarande kan utnyttja flygresa vartannat veckoslut. För övriga veckoslut planeras resor med tåg. *Utskottet* har inte något att invända.

För värnpliktiga som tjänstgör på Gotland har beslutats att resor med båt skall utnyttjas i första hand. För vissa värnpliktiga utnyttjas flygresor. Som princip har fastslagits att den värnpliktige skall nå hemmet samma dag som tjänsten slutar. *Utskottet* ansluter sig till denna princip, som enligt utskottets mening också bör få betydelse när man beslutar vilka värnpliktiga som skall grundutbildas på Gotland.

Ett ändrat mönster för värnpliktsresor till och från Gotland liksom i övriga delar av landet kan tänkas få effekter som inte är avsedda. Det finns därför anledning att, i första hand garnisonsvis, följa utvecklingen och göra nödvändiga förändringar. Något uttalande av riksdagen enligt motion Fö310 är dock inte påkallat. Utskottet avser att informera sig om utvecklingen.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till proposition 1985/86:100 och med avslag på motion 1985/86:Fö309 i denna del godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om värnpliktigas fria resor,
2. att riksdagen avslår motion 1985/86:Fö310 om ett uttalande av riksdagen beträffande vikten av att följa utvecklingen.

3 Reglerna för näringsbidrag

I motion 1985/86:Fö318 av tredje vice talman Anders Dahlgren (c) yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om ändrade regler för näringsbidrag i enlighet med vad som anförs i motionen.

Utskottet

Enligt familjebidragslagen (1978:520) har en tjänstepliktig under vissa förutsättningar rätt till näringsbidrag under pliktjänstgöring. Ett av villkoren är att den tjänstepliktige helt eller delvis har sin försörjning från näring som drivs av honom eller hans maka. Rätten föreligger också "om näringen drivs av juridisk person, vari aktier eller andelar till övervägande del ägs eller på därmed jämförligt sätt innehas av den tjänstepliktige eller hans maka" (19 §).

Motionären påpekar att nämnda regel medför att om det i en rörelse finns flera delägare med lika stora andelar så kan näringsbidrag inte utgå. "Detta leder till orimliga konsekvenser för två personer som gemensamt driver t. ex. ett åkeriföretag. Enligt min mening bör näringsbidrag kunna utgå även om de tjänstepliktigas andel är hälften eller mindre i rörelsen, förutsatt att den tjänstepliktige har sin huvudsakliga inkomst från rörelsen."

Utskottet har inhämtat att såväl överbefälhavaren som försvarsministern delar uppfattningen i motionen. En preliminär uppskattning av merkostnaden för en ändring enligt förslaget har gjorts. Inom försvarsdepartementet görs förberedelser för ett lagförslag under riksmötet 1986/87. Med hänsyn härtill finner utskottet inte nödvändigt att riksdagen begär förslag om ändrade regler.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet
att riksdagen avslår motion 1985/86:Fö318.

FöU 1985/86:9

Stockholm den 30 april 1986

På försvarsutskottets vägnar

Lennart Blom

Närvarande: Lennart Blom (m), Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Åke Gustavsson (s), Kerstin Ekman (fp), Gunnar Björk i Gävle (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Gunhild Bolander (c), Christer Skoog (s) och Lennart Holmsten (s).

Reservationer

1. Försvarsmaktens anställda personal

Lennart Blom, Göthe Knutson och Olle Aulin (alla m) anser beträffande
marinens personalram

dels att den del av utskottets anförande som på s. 7 börjar med "Utskottet anser" och slutar med "i bilden" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att riksdagen redan nu bör ta ställning för en ökning av marinens personalram enligt marinchefens och överbefälhavarens förslag. Om ett beslut inte fattas nu riskerar man bl. a. att ubåtsskyddsverksamheten försvåras av personalbrist. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 9) i moment 3. a) bort ha följande lydelse:

3. beträffande *övriga frågor om den anställda personalen*

a) att riksdagen med anledning av proposition 1985/86:100 och med bifall till motion 1985/86:Fö202, yrkande 7 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om marinens personalram.

2. Försvarsmaktens anställda personal

Kerstin Ekman (fp) och Hans Lindblad (fp) anser beträffande *samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen*

dels att den del av utskottets anförande som på s. 8 börjar med "Utskottet förutsätter att motionen" och på s. 9 slutar med "inte påkallat" bort ha följande lydelse:

Jämställdhet mellan kvinnor och män är en av de viktigaste frihetsfrågorna i samhället. Attitydförändringar och reformer behövs på alla samhällsområden. Jämställdhetstanken bör bli en del av allt beslutsfattande. Den måste därför enligt utskottets mening beaktas också när det gäller utformningen av utbildningen till yrkesofficer.

Yrkesofficerarna har avgörande betydelse för värnpliktsutbildningen. Deras attityder får stor betydelse för unga värnpliktiga. Det är därför viktigt att frågor om samlevnad och könsroller förs in i utbildningen till officer.

Överbefälhavaren har i skilda sammanhang och till utskottet framfört att könsrollsfrågor och därmed sammanhängande attityder och värderingar kommer att beaktas och ingå i ledarskapsutbildningen. Denna strävan bör stödjas och preciseras av statsmakterna. Enligt utskottets mening bör utbildningen vid officershögskolorna kompletteras med ett avsnitt angående samlevnad och jämställdhet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 9) i moment 3. d) bort ha följande lydelse:

3. beträffande *övriga frågor om den anställda personalen*

d) att riksdagen med bifall till motion 1985/86:Fö316 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen.

Särskilda yttranden

1. Försvarsmaktens anställda personal

Lennart Blom (m), Kerstin Ekman (fp), Gunnar Björk i Gävle (c), Göthe Knutson (m), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m) och Gunhild Bolander (c) anför:

I motion Fö202 (m) påpekas att om man utarmar försvarsmaktens resurser i sådan grad att vardagsverksamheten blir lidande så får detta allvarliga följder även på det personalpolitiska planet. Vi delar denna uppfattning. Utöver personalpolitiska åtgärder måste avdelas tillräckliga resurser för bl. a. en realistisk övningsverksamhet. Personalen måste uppleva att förmågan till insats, och skickligheten i den personliga rollen, kan upprätthållas och utvecklas.

Det hade funnits betydligt större utrymme för att redan under kommande budgetår genomföra förbättringar på dessa områden om riksdagen hade beslutat enligt reservation 6 (m, fp, c) till försvarsutskottets betänkande 1985/86:8. Ytterligare 240 milj. kr. hade i så fall stått till förfogande för betydelsefulla åtgärder.

Vi finner det vidare angeläget att framhålla att staten – arbetsgivaren – givetvis har möjlighet att omedelbart, och ensidigt, vidta rekryteringsfrämjande åtgärder.

2. Värnpliktigas fria resor

Gunnar Björk i Gävle (c) och Gunhild Bolander (c) anför:

Det ändrade mönstret för värnpliktsresor till och från Gotland, som redovisas i budgetpropositionen, kommer med all sannolikhet att få effekter på det civila resandet som inte är önskvärda.

Det tidigare avtalet med Linjeflyg AB möjliggjorde för studerande ungdomar och övriga pendlare att utnyttja flyget i omvänd riktning till och

från Visby fredagar och söndagar. Risken är stor att avgångarna med flyg blir färre. Den av Linjeflyg planerade övergången från 120- till 90-minuterstrafik kommer troligen att anstå tills vidare.

När nu Gotlandsfärjan är anvisat färdmedel på grund av att flyget blivit för kostsamt så kommer detta att medföra betydande inskränkningar för civila resenärers möjlighet att få hyttplatser från Nynäshamn till Visby på söndagkvällar.

Det är från regionalpolitisk synpunkt otillfredsställande att den tidigare ömtåliga trafiksituationen till och från Gotland blir utsatt för ytterligare störningsmoment. Det lokala kostnadsansvaret borde i stället ha möjliggjort andra alternativ, eftersom inga extra resurser sätts in i färjetrafiken.

FÖRSVARSDEPARTEMENTET
Fredsorganisationsenheten

Överlämnas försvarsutskottet. På uppdrag av statssekreteraren

I. Ehrling

I. Ehrling

Underlag för försvarsutskottet beträffande pilotfrågan

Statssekreteraren i försvarsdepartementet har 1986-04-17 orienterat FöU om utvecklingen beträffande pilotfrågan, utöver vad som anförs i regeringens skrivelse 1985/86:156. Härvid gjordes även vissa kompletteringar till skrivelsen. Dessa sammanfattas nedan.

1. Avtal om lönevillkor m. m.

Parterna har 1986-04-15 slutit avtal om vissa löne- och anställningsvillkor för flygtjänstgörande personal inom försvarsmakten. Regeringen skall godkänna avtalet innan det blir giltigt och får tillämpas. Avtalet bifogas.

(ej här)

Avtalet rör samtlig flygtjänstgörande personal inom försvarsmakten, således även de militära helikopterpiloterna.

Flygbolagen har av säkerhetspolitiska skäl ålagts att begränsa sin rekrytering av flygvapenpiloter för åren 1985 och 1986 till sammanlagt ett tjugotal. Regeringen har i proposition 1985/86:100 (bil. 6 s. 40) anmält att det har gjorts klart för flygbolagen att det kan godtas att högst tio piloter rekryteras från flygvapnet under år 1987. Den säkerhetspolitiska utgångspunkten framhålles härvid.

I förhandlingarna inför det avtal som parterna har slutit, har regeringens restriktioner mot flygbolagen varit en dominerande fråga men har av formella skäl inte kunnat tas upp till förhandling eftersom den inte är avtalsbar. Problemet har lösts på så sätt att parterna hemställer om att regeringen anmäler till riksdagen att den begränsning av rekryteringen av flygvapenpiloter som flygbolagen har ålagts för 1987 upphävs. Härvid har parterna enats om följande grunder:

- Tillgången på flygvapenpiloter måste bestämmas från säkerhetspolitiska utgångspunkter.
- Avtalet skapar förutsättningar för att ett från säkerhetspolitiska utgångspunkter tillräckligt antal piloter kommer att välja att stanna kvar i flygvapnet.

Till detta har arbetsgivarsidan fogat en protokollsanteckning som anger att utfallet av pilotavgångarna kommer att fortlöpande utvärderas från säkerhetspolitiska utgångspunkter.

Mot bakgrund av att de avtalsslutande parterna är ense om att avtalet är så bra att ett tillräckligt antal piloter kommer att välja att stanna kvar i

flygvapnet, bedömer försvarsministern att de restriktioner som har angetts för flygbolagen för år 1987 inte längre behövs. Restriktionerna mot flygbolagen finns emellertid kvar under hela år 1986. Det gör att det finns tid att utvärdera effekterna av avtalet och hur det påverkar piloternas benägenhet att stanna kvar i flygvapnet medan det hittillsvarande "skyddet" mot flygbolagen fortfarande finns kvar. De totala tillgångarna på flygvapenpiloter måste givetvis säkerställas och bestämmas från säkerhetspolitiska utgångspunkter.

2. Flygbolagens medverkan i den civila pilotutbildningen

Det finns ett samarbetsavtal mellan staten och SAS om att staten i princip skall utbilda civila trafikflygare i sådan omfattning att SAS svenska rekryteringsbehov kan mötas liksom även behoven hos det civila trafikflyget i landet i övrigt. Avtalet slöts 1983 och gäller i 10 år. Det är viktigt att snabbt öka den totala tillgången på piloter. Som framgår av skr. 1985/86:156 finns en arbetsgrupp som undersöker om organisation och huvudmannaskap för TFHS i Ljungbyhed kan ändras för att rekryteringen av civila flyglärare från flygbolagen skall underlättas. Arbetsgruppen har just slutfört sitt arbete och finner att frågan om byte av huvudmannaskap för TFHS är för tidigt väckt. Arbetsgruppen anser att någon förändring för närvarande inte bör ske. Därmed följer också att den utökning av utbildningen av kvalificerade civila trafikflygare som föreslogs i årets budgetproposition (från 30 till 60 elever per år) inte kan genomföras. Arbetsgruppen bedömer att insatser i andra former än via TFHS för att på kort sikt milda bristen på kvalificerade piloter kan bli nödvändiga och pekar på att en framkomstmöjlighet kan vara att staten nu mera aktivt – och parallellt med verksamheten vid TFHS – stöder annan kvalificerad pilotutbildning som i dag bedrivs i landet.

Försvarsministern delar arbetsgruppens bedömningar och anmäler att de medel som under anslaget Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet har beräknats för utbildning av civila piloter vid TFHS bör få utnyttjas för utbildning av civila piloter inte enbart vid TFHS.

3. Samordning av civil pilotutbildning i Danmark, Norge och Sverige

Utredningsläget beskrivs i skrivelsen. Några officiella besked har ännu inte lämnats från Danmark och Norge men på tjänstemannanivå har meddelats att man i Norge avser att genom en proposition i maj 1986 ansluta sig till en gemensam utbildning i Ljungbyhed. Som föreslås i Krönmarks utredning rör det sig om de sista 6 månadernas utbildning medan den inledande flygutbildningen under 12 månader genomförs i Norge. Utbildningen i Sverige av norska elever beräknas börja under år 1988. En viktig förutsättning är härvid att flyglärare från Norge ställs till förfogande. Från dansk sida har på tjänstemannanivå anmälts att man inte avser att ansluta sig till utbildningen i Ljungbyhed men att det är angeläget med ett fortsatt nordiskt samarbete beträffande utbildningsmetoder m. m.

I proposition 1985/86:100 (bil. 6 s. 39) anmäler försvarsministern att han har ålagt chefen för flygvapnet att planera för en intagning vid TFHS av ca 60

elever per år, varför chefen för flygvapnet har genomfört eller kommer att genomföra vissa investeringar i byggnader och materiel för att kunna svara upp mot den ökade intagningen av elever.

Som anförts under p. 2 ovan blir intaget av svenska elever inte så stort som planerats. Genom den förutsedda norska anslutningen till utbildningen i Ljungbyhed kommer ändå investeringarna till nytta. De medel som 1986/87 har beräknats för investeringar för en utökad svensk pilotutbildning bör därför i stället vid behov få utnyttjas för att göra sådana investeringar som är angelägna för att förbereda en norsk utbildning i Ljungbyhed. Avsikten är att investeringarna återbetalas genom de årliga avgifter som tas ut för utbildningen av de norska eleverna.